

BECHA

Inwonerslijsten Spaubeek
anno 1833

'Drankellende' in Beek
rond 1920? Observaties van
de burgemeester

Straat en veldnamen
in de voormalige
gemeente Spaubeek

In dit nummer:

**Ongenode Buren,
de Duitse inval in Beek**

**De taal van
Peter Treckpoel**

16. Vriendelijke mededeling van Paul Mennens, gebaseerd op zijn publicatie *Beek Toen en Nu*, deel 2 (Beek 2016); Peter Schulpen e.a., *Negentien gemeenten, één regio. Vademecum voor plaatselijke institutionele geschiedbeoefening in de Westelijke Mijnstreek*, Sittard 2011, 22, 106.
17. Paul Mennens attendeerde me op artikelen in het *Limburgsch Dagblad* d.d. 19 april 1916 en d.d. 23 september 1919 waarin bericht wordt van een gecombineerde vergadering van

- Kruisverbond en Marijzeniging in het Spaarboekse Patroost waar pastoor Van Kan en kapelaan Beckers het woord voerden.
18. Dols, *Koning Alcohol*, 79.
19. Op de relatie tussen Beek en bisschop Lemmens ga ik in een volgende aflevering in.
20. Raadpleging internet: Alcoholgebruik in Nederland; overmatig drinken: wekelijks meer dan 21 standaardglazen alcohol (mannen) en 14 (vrouwen).

R.H.M.
GÖTTGENS

Ongenode burenen, de Duitse inval in Beek, deel 2, 'Met de moed der wanhoop'

Inleiding

In vijf delen wil ik de militaire gebeurtenissen in en rond Beek tijdens de Tweede Wereldoorlog behandelen. In deel 1 kwam de turbulente mobilisatietijd in onze gemeente aan bod. Dit deel gaat over de inval van de Duitse troepen op 10 mei 1940 tot het moment, dat alle verzet in onze regio is gebroken. Maar eerst nog een opmerking over deel 1. Daarin kwam de vermeende verstoorde verhouding tussen burgemeester van Sonsbeeck en de toenmalige lokale apotheker Karel Bloemen ter sprake. Deze verstoorde verhouding is bij de familie van Sonsbeeck niet bekend. Ik wijs er dan ook op, dat deze constatering voor rekening is van dochter Carla Bloemen, die ik geïnterviewd heb en dat haar herinnering historisch wellicht niet correct hoeft te zijn.

Verdedigen ... met wat?

In het vorige deel is de gespannen periode vóór de Duitse inval op 10 mei 1940 beschreven. We pakken daar de draad weer op.

Enkele dagen vóór de inval worden alle verkeersborden aan de grens met Duitsland weggehaald. De patrouillerende soldaten fungeren nu als wegwijzers. Op 9 mei komen 's avonds laat steeds meer verontrustende en verwarrende berichten binnen over Duitse troepenconcentraties en -verplaatsingen langs de grens. Het algemeen gevoel is, dat er iets groots staat te gebeuren. De territoriale bevelhebber van Zuid-Limburg, luitenant-kolonel A. Govers, besluit veldorder nr.2 uit te sturen: De opschaling van verscherpte waakzaamheid naar volledige paraatheid, effectief 10 mei, v.a. 03.00 uur. Alle doorgaande wegen rond Beek worden gebarricadeerd met bommen en voertuigen. Het zweefvliegveld bij Neerbeek wordt volledig geblokkeerd met karren, palen en prikkeldraad.

Deze ochtend zijn de meeste soldaten, die gelegerd zijn in en rond Beek verdwenen naar o.a. Geulle, Elsloo, Meers en Stein ter verdediging van de hun toegewezen kanaalbruggen en sectoren. Slechts enkele compagnie-onderdelen blijven achter in de regio Beek.

Op 10 mei v.a. 03.55 uur in de vroege morgen, zullen 100.000 Duitse troepen en 700 vliegtuigen zonder enige waarschuwing de Nederlands-Duitse grens gaan passeren over een breed front in Zuid-Limburg. Grote vijandelijke vliegtuigformaties

hebben de grens dan al eerder om 02.00 uur overschreden. Op dat moment denken veel verdedigers nog, dat de vliegtuigen richting Engeland vliegen. Deze aanval is echter onderdeel van het grote offensief 'Fall Gelb' tegen de Lage Landen. Het uiteindelijke doel is Frankrijk en niet Engeland!

De Nederlandse verdediging in Zuid-Limburg bestaat slechts uit drie bataljons van het 37ste Regiment Infanterie, de 13e en 37ste Grensbataljons en enkele ondersteunende compagnieën, in totaal zo'n 4.000 man. Geen tanks, vliegtuigondersteuning, noch noemenswaardige artillerie (uit 1894!) en voorzien van een ouderwetse uitrusting, wapens en opgesteld in een starre verdedigingsstructuur. De communicatiemiddelen met andere eenheden en hoofdkwartieren zijn ronduit slecht. Men moet het vooral van burgertelefoons en ordonnansen hebben, te voet, per fiets of motor. Bovendien zijn de meeste beschikbare troepen verspreid en vooral geconcentreerd in het uiterste zuiden, rond de hoofdstad Maastricht. Er liggen grote onderlinge gaten tussen de diverse verdedigingslijnen. Enkele kazematten zijn nog niet geheel klaar en de stalen schietgaten zijn nog rood gemenied. Uitstekende doelwitten voor de vijand!

De gemiddelde leeftijd van de manschappen is 30 jaar. Per geweer zijn 60 patronen beschikbaar en per mitrailleur 900. Met een vuursnelheid van 450 patronen per minuut, kan men dus twee minuten achter elkaar vuur afgeven! Als dat al lukt, want de lichte Lewis mitrailleur is zeer storingsgevoelig. Handgranaten worden pas 's avonds op 9 mei in onvoldoende mate uitgereikt. Veel soldaten hebben dan nog nooit met zo'n ding geoeft.

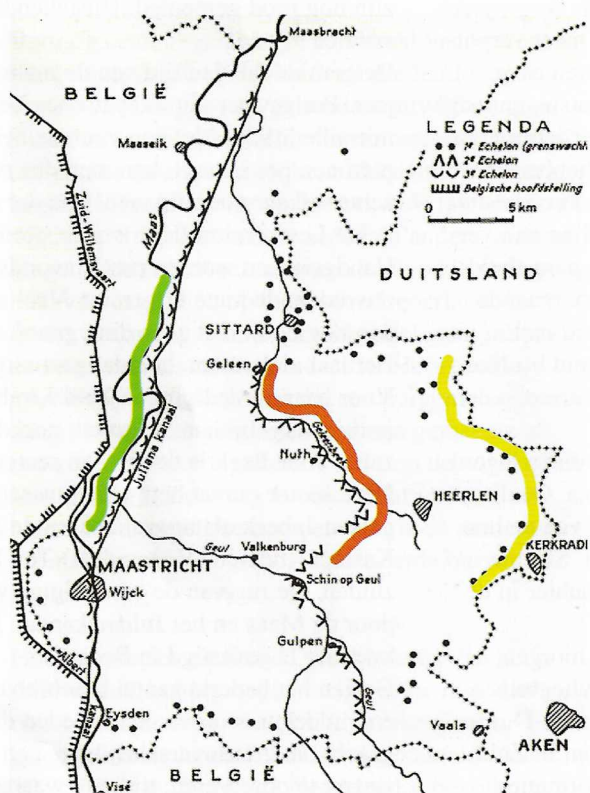
Het laat zich raden, hoe dat gaat uitpakken.

Voor haar verdediging is Zuid-Limburg opgedeeld in drie vergelijkbare sectoren: noord, midden en zuid. Voor Beek is de midden sector van belang. Deze sector omvat het gebied tussen Stein-Munstergeleen-Jabeek als noordflank en de lijn Bunde-Kasteel Rivieren (Voerendaal)-Ten Esschen in het zuiden. De rug van de verdediging wordt gevormd door de Maas en het Julianakanaal. Het sectorhoofdkwartier is gevestigd in Beek.

Gezien het beperkt aantal beschikbare manschappen en middelen, worden de eenheden daarom vooral geacht om grensoverschrijdingen en troepenverplaatsingen te observeren, tijdig te waarschuwen en de

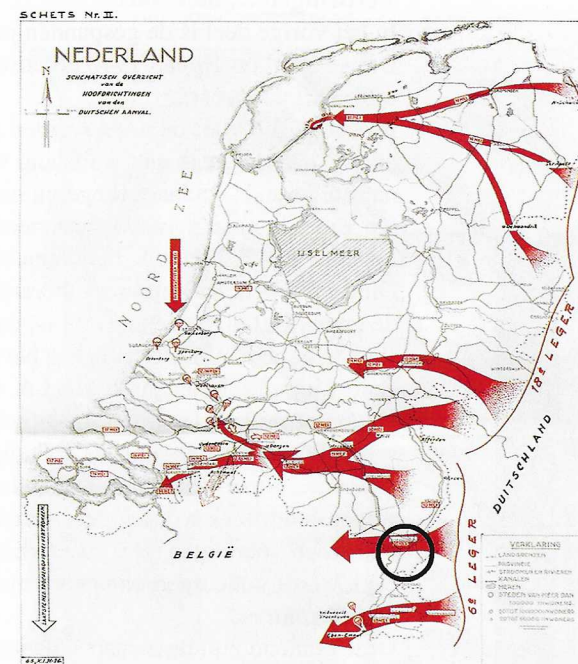
vijandelijke opmars langs de belangrijkste wegen zo lang mogelijk te vertragen. Herstellende of omtrekende acties van de vijand moeten zoveel mogelijk worden belemmerd. Men kan daarbij slechts gebruik maken van enkele natuurlijke barrières, zoals de Geul en de Geleenbeek, kazematten, stellingen en aangebrachte hindernissen. Er moet uiteindelijk ordelijk teruggetrokken kunnen worden op Maas en Julianakanaal, zodat hier een uitgebreidere verdediging kan worden opgezet. Alleen hier is er duidelijk opdracht om zo lang mogelijk krachtig weerstand te bieden en uiteindelijk alle bruggen te vernietigen, zodat de vijand alleen met de grootste moeite de waterwegen kan oversteken. De Belgen moeten het daarna maar overnemen!

De middensector met Beek wordt verdedigd door het 1ste Bataljon van het regiment. Het geheel staat onder leiding van Majoor J.J. Lamberti. Het bataljon bestaat uit drie, niet compleet bemande, compagnieën, aangevuld met twee secties van het 37ste Grensbataljon, met in totaal ca 600 man. Organiek zou deze eenheid uit tenminste 800 man moeten bestaan. Veel manschappen zijn echter niet beschikbaar door (bijzonder) verlof, ziekte, etc. Het bataljon heeft bovendien slechts de beschikking over een beperkt aantal zware mitrailleurs en enkele veldkanonnen uit 1894 (!). Met deze beperkte middelen moet de majoor 400 km² territorium verdedigen, inclusief vier bruggen over het Julianakanaal en enkele kleinere bruggen over de Geleenbeek met in totaal 18 kazematten. De camouflage van enkele kazematten is niet af. Bovendien kan hij niet flexibel opereren, gezien de statische opbouw van de verdediging en gebrek aan transportmiddelen. Tenslotte wordt hij geconfronteerd met een aanzienlijke ziekenboeg en noodzakelijk verlof van hard benodigde mannen.

De verdediging van de middensector omvat drie verdedigingslijnen, die van noord naar zuid lopen, zoals het kaartje laat zien. De eerste 'klap' wordt opgevangen door een compagnie grenswachten langs de Duitse grens van Waubach tot Jabeek (gele lijn). De tweede lijn volgt grofweg de Geleenbeek van kasteel Rivieren via Nuth, Schinnen, Spaubeek, Sweikhuizen tot Geleen (rode lijn). Langs deze lijn staan een aantal kazematten, o.a. de nog steeds bestaande bunkers 'Achter de Oude Kerk' in Spaubeek en die aan de voet van Sweikhuizen. Deze lijn wordt verdedigd door één compagnie met enkele aanvullende reserve-eenheden. De Geleenbeek is kort voor de mobilisatie genormaliseerd en voorzien van ondermijnde bruggen en stuwen. Bij Neerbeek bevinden zich twee kleine verdedigings stellingen: één bij kruising van de rijksweg Geleen-Beek met het voormalig mijnspoor en één iets naar het oosten aan de kruising van de Neerbekerstraat en het mijnspoor. De derde verdedigingslijn van de sector (groene lijn) loopt langs het Julianakanaal vanaf Bunde (Voulwames), via Geulle en Elsloo tot Stein en wordt bemand door één compagnie. Deze lijn vormt de ruggengraat van de verdediging, waar uiteindelijk stand moet worden gehouden. In de buurt van de bruggen zijn bunkers opgesteld. Dit deel 2 beperkt zich tot het strijdgebied dicht bij Beek, de rode en groene lijnen. Beek bevindt zich met haar bataljonshoofdkwartier midden tussen deze twee lijnen.

De Duitse horde komt er aan

Op 10 mei v.a. 03.55 uur in de vroege morgen, zullen 100.000 Duitse troepen en 700 vliegtuigen zonder enige waarschuwing de Nederlands-Duitse grens gaan passeren over een breed front in Zuid-Limburg met motoren, pantservoertuigen, trucks, paarden, fietsen, karren en de 'benenwagen'. Grote vijandelijke vliegtuigformaties hebben de grens dan al eerder om 02.00 uur overschreden. Op dat moment denken veel verdedigers nog, dat de vlieg-

tuigen richting Engeland vliegen. Deze aanval is echter onderdeel van het grote offensief 'Fall Gelb' tegen de Lage landen. Het uiteindelijke doel is Frankrijk en niet Engeland!

De aanval in Zuid-Limburg wordt uitgevoerd door het 6e Leger, onder bevel van generaal Reichenau. De omgeving van Bunde-Beek-Elsloo-Stein zal met name kennismaken met de 18e Infanteriedivisie, bestaande uit infanteristen, een artillerieregiment en ondersteunende afdelingen, zoals genie- en verkenings-afdelingen, in totaal zo'n 17.000 man. Deze divisie heeft als opdracht zo snel mogelijk door te stoten naar België en op te trekken naar de Noord-Franse kust. De Maas en het Julianakanaal en aan Belgische kant het Albertkanaal vormen daarbij de eerste (natuurlijke) hindernissen, die rap genomen moet worden om de hoofdmacht vrij baan te geven. Daarom wordt besloten om te proberen de bruggen via verrassings- aanvallen in Nederlandse uniformen in handen te krijgen. Hiertoe zijn speciale commando-eenheden (Sonderverbände) opgericht en getraind. De leden van deze speciale eenheden bestaan voor een groot deel uit Nederlandse vrijwilligers, die in Duitsland wonen en aanhangers zijn van de NSB. Sommigen spreken het lokale dialect en kennen de wegen goed. Zij fungeren als spreekbuis bij contact met Nederlandse soldaten of burgers. Vijf minuten na het overschrijden van de grens wordt de eerste bunkerstelling op Zuid-Limburgs grondgebied aangevallen en buiten gevecht gesteld na een korte schotenwisseling. Een uur eerder zijn 50 en later 225 vijandelijke jagers en bommenwerpers geobserveerd, die op grote hoogte de grens passeren, buiten bereik van de (lichte) machinegeweren van de verdedigers. Zij vliegen naar het westen, richting België. Kleine formaties jagers zullen een korte tijd later terugkeren om Nederlandse stellingen bij de bruggen aan te vallen.

Al spoedig ontstaat het besef, dat de Duitse opmars niet te stuiten valt door het 1ste Bataljon, waarop de commandant beveelt om alle aangewezen objecten binnen zijn sector te vernietigen, inclusief de vier bruggen over het Julianakanaal. Helaas slaagt men er niet in de brug bij Stein op te blazen. Ook wordt bevel gegeven om enkele strategische faciliteiten van het SBB in Geleen onklaar te maken. Om onopgehelderde redenen is dit bevel nooit uitgevoerd. Bij het opblazen van de bruggen worden onbedoeld ook toch al schaarse telefoonlijnen vernield, alsmede aangrenzende wegen. Hierdoor zullen sommige secties in de loop van de dag in een geïsoleerde positie raken en moeten zij zonder verdere hulp of communicatie hun stellingen zien te behouden.

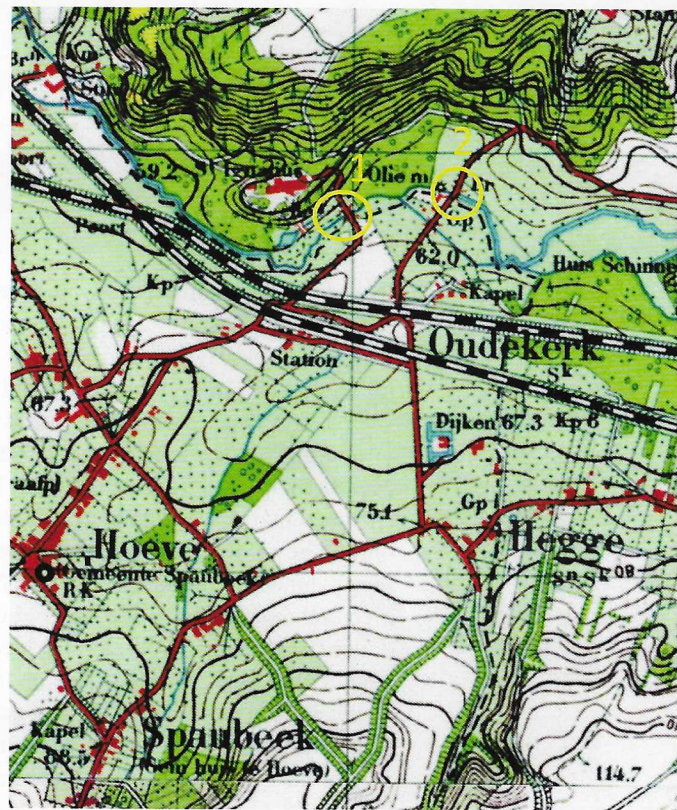
Verdammt, die Brücken sind kaputt!

Om 02.45 uur passeert een Duitse motorkolonne Beek via kleine veldwegen vanuit Geleen. Een Sonderabteilung van 88 man met 22 motoren met zijspan en zware mitrailleurs. Deze kolonne heeft als opdracht om de drie bruggen in Maastricht onbeschadigd in handen te krijgen. De mannen dragen over hun Duitse uniform een Nederlandse marechaussee uniform en -helm en de motoren hebben

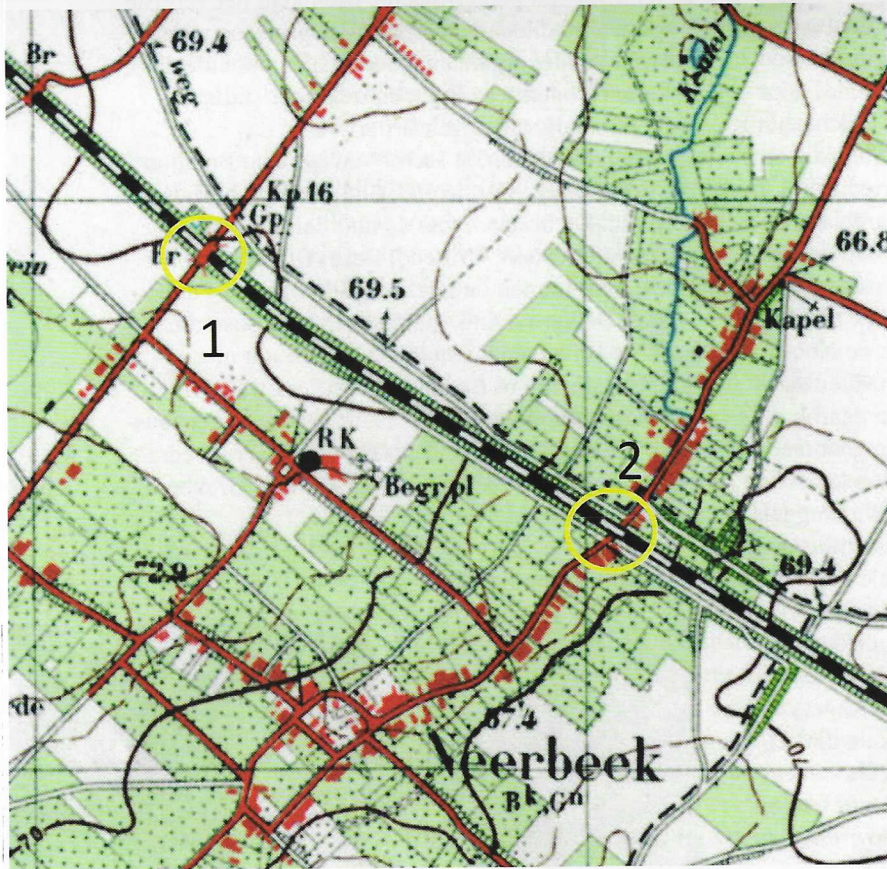
Nederlandse kentekens. De helmen zijn replica's, nagemaakt van papier-maché. Men kent het vereiste wachtwoord alleen van 9 mei. Het passeren wordt daarom zonder argwaan gadeslagen door slechts enkele inwoners van Beek en ook door staffleden van het bataljonshoofdkwartier!

De bruggen binnen de sector van het 1ste Bataljon bij Voulwames, Geulle en Elsloo worden tijds vernield. De bruggen van de noordelijke verdedigingssector (Stein, Urmond, Berg, Obbicht en Roosteren) komen onbeschadigd in handen van de vijand. De verovering van de brug bij Roosteren kost het leven aan Reservekapitein Braun uit Amsterdam, die in Beek ingekwartierd was. Hij wordt gedood door een, als Nederlandse marechaussee verklede, Duitse soldaat. Hij wordt eerst begraven in Beek, maar ligt nu op het Ereveld Grebbeberg bij Rhenen.

Weerstand Spaubeek

De diverse verdedigingslijnen in het oosten en centrum van de sector van het 1ste Bataljon worden door een 'Vorausabteilung' (voorhoede) rond 04.00 uur snel overrompeld en na korte (en soms hevige) gevechten prijsgegeven. De bewaakte bruggen over de Geleenbeek worden weliswaar opgeblazen, maar dat kan de vijandelijke opmars nauwelijks vertragen. Kazemat nr. 26 achter de Oude Kerk (St. Anna-kapel) van Spaubeek moet ook als snel worden opgegeven. In de directe nabijheid bevinden zich twee bruggen. Eén ervan is al enkele dagen vóór de invasie vernield door hevige regenval. De andere wordt opgeblazen bij de nadering van de vijand. Op deze dag is in deze buurt dienstplichtig Sergeant Josef Wijers uit Brunssum gesneuveld bij de verdediging van de Geleenbeek, waarschijnlijk ter hoogte van Spaubeek.

Ook de, met kiezel gevulde, betonnen putring-versperring bij Neerbeek aan het viaduct van de rijks-weg van Beek naar Geleen over het (voormalige) mijnspoor kan in de vroege ochtend al snel worden verwijderd. Deze versperring wordt verdedigd vanuit loopgraven op het hoge talud van het mijnspoor. Men heeft de beschikking over één lichte mitrailleur en een aantal geweschutters. Bij het 15 minuten durend gevecht met bovengenoemde 'Vorausabteilung' van de hoofdmacht wordt de Nederlandse dienstplichtig soldaat Jelle Nijhout uit Amsterdam dodelijk gewond aan zijn hoofd. Neerbeekse burgers gaan na het vuurgevecht kijken en treffen de stervende soldaat aan, net op tijd om de pastoor nog te waarschuwen. Hij wordt voorlopig in Beek begraven en na de oorlog overgebracht naar het Ereveld in Loenen. Op korte afstand van deze versperring is nóg een kleine stelling gegraven, daar waar de huidige Neerbekerstraat in Neerbeek onder de auto-weg loopt (toentertijd het mijnspoor). Deze stelling is waarschijnlijk zonder slag of stoot opgegeven, aangezien in de gedetailleerde gevechtsrapporten geen gewag wordt gemaakt van enige weerstand op deze plek.

Na het doorbreken van de Geleenbeeklinie en het opruimen van diverse wegversperringen en stellingen ligt de route naar Beek en kanaal voor de Duitsers nu helemaal open. Op veel plekken krijgen Nederlandse soldaten het advies van de Duitsers om snel burgerkleden aan te trekken en naar huis te gaan. Hierdoor kunnen ze krijgsgevangenschap voorkomen. Vaak wordt dit advies opgevolgd.

De snelle opmars van vijandelijke eenheden richting Julianakanaal, dwingt het hoofdkwartier van het 1ste Bataljon te verkassen van Beek naar het gemeentehuis van Geulle. Persoonlijke communicatie met Belgische eenheden aan de andere kant van de Maas blijkt uiterst moeilijk. De taalbarrière, afstand en de verwarring vormen een grote handicap. Aangezien nagenoeg alle communicatielijnen afgesneden zijn, is het hoofdkwartier niet op de hoogte van de actuele gevechtssituatie.

Om 06.00 uur hebben soldaten van de snelle 'Vorausabteilung' het gebied rond de brug bij Elsloo zeker gesteld en beginnen zij met de overtocht van het kanaal in zes rubberen boten. De overige verdedigers worden nu van achteren aangevallen en om 06.30 uur is het voorbij.

Spoedig worden meerdere Duitse verkennings- en voorhoede eenheden waargenomen aan de andere kant van het kanaal. Zij ontmoeten ferme tegenstand en er is vooralsnog geen sprake van een verdere opmars. Deze vertraging duurt echter niet lang. De vuurkracht van de vijand is veel te groot. De verdedigers moeten uiteindelijk opgeven als de bunkers en mitrailleur-stellingen zwaar worden beschadigd of vernietigd en de munitie opraukt.

Het bataljonshoofdkwartier moet zich tegen 07.00 uur door het artillerievuur wederom terugtrekken, nu naar de andere kant van Geulle, omdat er in het gemeentehuis geen kelders zijn.

Om 11.00 uur slagen diverse Duitse eenheden erin om het kanaal over te steken en strategische posities in te nemen tussen het kanaal en de Maas. De moegestreden verdedigers zijn nu nagenoeg omsingeld en worden gewond, gedood of krijgsgevangen gemaakt. Tegen 11.30 uur is alle tegenstand gebroken en wordt er nauwelijks nog geschoten. Vanaf 16.00 uur valt ook alle communicatie met het front weg. De eenheden van de Duitse voorhoede hebben zodoende al vroeg de weg kunnen banen voor de grote hoofdmacht van de 18e Divisie, die even verder in het oosten ook aan de opmars is begonnen.

Gebruikte bronnen in deel 2:

1. *Herinneringen aan oorlog en bevrijding in de Maastreek*, Harie Rouvroye, Elsloo, 1995.
2. *Voetmoot bij de wereldgeschiedenis - Beek tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Herman van Rens, 1994.
3. *Gevechtsverslagen van commandosector Beek 10 mei 1940, opgemaakt in 1942*. Archief van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, sectie '8. Pak G. VIII Territoriale Bevelhebber in Zuid-Limburg'. Nederlands Instituut voor Militaire Historie NIMH.
4. Ministerie van Oorlog: *De strijd op Nederlands grondgebied tijdens WO2. Hoofddeel III/deel2, onderdeel A. De krijgsvorrichtingen in Zuid-Limburg, mei 1940*. Gepubliceerd in 1952
5. Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied, hoofdstuk: *De grondoperaties tijdens de meidagen van 1940*, door dr. C.M. Schulten, hoofd sectie krijgsgeschiedenis van de koninklijke Landmacht, de Militaire Spectator, editie febr./mrt. 1980, blz. 203-210.